

KI LESZ A FŐ ELLENFÉL? ELLENZÉKI STRATÉGIÁK ÉS LEHETŐSÉGEK A 2022-ES FRANCIA VÁLASZTÁSOK UTÁN

DOI: <https://doi.org/10.25116/kozelitesek.2023.1-6>

A francia politikában az elnökválasztás súlya aránytalanul nagy a parlamenti választáshoz képest. A két választás közelsége miatt az előbbi meghatározza az utóbbi eredményét, így akár a pártrendszer aktuális képét is. Ezért a francia politikában a legtöbb professzionális politikus mindig a következő elnökválasztásra készül, az a referenciapontja – nem csak a személyes ambíciók, hanem a politikai rendszer logikája is ezt sugallja. A „személyes ambíciók” itt kulcskifejezés: a francia politikai élet a fenti összefüggés miatt – és történetileg is – erősen perszonalizált. Az „elnökképes” személyek mozgásai, stratégiái gyakran nagyobb jelentőséggel bírnak, mint az egyes pártokéi. Jelen pillanatban a francia politika szereplői 2027-re készülnek: 2023 elején erről a négy év múlva esedékes voksolásról beszélni egyáltalán nem korai. Másként fogalmazva: a jelen belpolitikai mozgásai 2027 felől nézve érthetőek meg a leginkább.

A 2022-es francia elnökválasztás és parlamenti voksolás után mind a radikális baloldal vezetője, Jean-Luc Mélenchon, mind a radikális jobboldal vezetője, Marine Le Pen jelezte, nem vágya, hogy 2027-ben ismét elnökjelölt legyen. Azóta megvan minden okunk, hogy kétkedéssel fogadjuk szavaikat, különösen Marine Le Penét, aki a Nemzeti Tömörülés (*Rassemblement national*, RN) frakcióvezetőjeként már 2022 végén is egészen mást sugall és mond, mint a választás után (pl. Béglé et al., 2022). A francia sajtóban így bevett tudás, hogy a radikális jobboldal vezetője a következő elnökválasztásra „építkezik” (pl. Guillou – Lamothe, 2023). A radikális baloldal helyzete nehezebb, ott nem elsősorban 2027-ről beszélnek a napi elemzések, hanem a jelenről, a Lázadó Franciaország (LFI) belső feszültségeiről. Ezeknek része Jean-Luc Mélenchon legitimitásának a kérdése (Carriat – Cassini, 2023), illetve a szélesebb baloldali szövetségen, a Nupes-en (az Új szociális és Ökológiai Népi Unió¹⁷⁷) belüli viták. Utóbbiak egy része a magyar olvasóknak is ismerős lehet: ki a domináns fél a baloldalon belül, vagy éppen hány listán induljanak a baloldali pártok a 2024 tavaszán esedékes európai parlamenti választáson? Mindeközben az értők olvashatnak olyan elnökválasztási felkészülésekről is, amelyek egyelőre kevésbé látványosak, mert vagy a köztársasági elnök háttországában, vagy pedig a kisebb pártok körül zajlanak. Ilyen például a republikánus Laurent Wauquiez esete, aki azt mérlegeli, hogy 2023-ban, 24-ben, vagy mikor mondja ki azt, amit mindenki tud (Comte, 2023).

---

¹⁷⁶ A szerző a Milton Friedman Egyetem adjunktusa.

¹⁷⁷ Nouvelle union populaire, écologique et sociale

Kérdés és megközelítésmód

E tanulmány arra kérdez rá, hogy a 2027-es választás milyen lehetőségeket tartogathat a jelenlegi francia ellenzéki pártoknak és lehetséges elnökjelöltjeiknek. Mekkora esélye van annak, hogy ők váljanak a fő kihívókká? Mit tesznek meg (a ma elemezhető) szereplők annak érdekében, hogy 2027-re előnyös pozícióba lavírozzák magukat? E kérdések megválaszolásához egyrészt bizonyos strukturális tényezők vizsgálata szükséges (pl. kiinduló támogatottság, társadalmi koalíció építésének a képessége, rendelkezésre álló szervezeti erőforrások mértéke). Másrészt olyan puhább szempontok elemzése is elengedhetetlen, mint például a személyes stratégia, a személyes márka, a pártegység és a karizma, vagy éppen a politikai türelem és fegyelmezettség politikai erényeinek gyakorlása.

Ezeket a szempontokat érdemes valamilyen átfogó keretben összefogni. Ehhez az egyik legegyszerűbbet, egyben leglogikusabbat, a SWOT-elemzést (magyarul időnként GYELV-elemzésnek is nevezik) hívjuk segítségül mint keretet. Az „erőségek” (belső pozitívumok) és „lehetőségek” (külső pozitívumok) ugyanis megmutatják, hogy ki mekkora erőforrásokkal vág neki a következő kampánynak, a „gyengeségek” (belső negatívumok) és „veszélyek” (külső negatívumok) pedig az adott szereplő előtt álló politikai feladatokról árulkodnak. Ráadásul az egyes szereplők SWOT-elemzései gyakran össze is függenek. Ami az egyiknek gyengeség, az könnyen lehet, hogy a másíknak esély, míg ami az egyik félnek erősség, a másíknak könnyen lehet veszély.¹⁷⁸

Fontos hangsúlyozni, hogy az elemzés a 2023 elején rendelkezésre álló információkkal dolgozik. Ahogy arra a (politikai) elemzés és előrejelzés módszertana (Silver, 2013; Tetlock – Gardner, 2015) felhívja a figyelmet, a Bayes-tétel értelmében az újonnan érkező információkkal folyamatosan frissíteni kell elemzéseinket, mert ezek radikálisan is módosíthatják az előrejelzés irányát. Nyilvánvaló, hogy egy írásos előrejelzés, mint ez itt, csak egy pillanatképet rögzít tehát. Nem reménytelen célkitűzés azonban, hogy érvényeset mondjon egy olyan távoli esemény kapcsán is, mint a 2027-es elnökválasztás. Az előrejelzés ugyanis rendelkezik a forgatókönyvekben és valószínűségekből gondolkodás privilégiumával. Így jelen tanulmány is igyekszik forgatókönyveket felvázolni, és azokhoz az adott pillanatban érvényes valószínűségi sorrendet hozzárendelni. Azt azonban az olvasóra bízva, hogy a későbbi frissítéseket elvégezze, s ha szükséges, az esetleges új információk birtokában a forgatókönyveket újrakalibrálja.

A tanulmány a továbbiakban a következők szerint szerveződik: először is megvizsgáljuk a statmező állapotát. Ezután rátérünk az ellenzéki mozgástér egyik fontos korlátjára, illetve külső keretére, méghozzá a kormányoldal lehetséges stratégiai mozgásaira. Ezek a mozgások a politikai verseny logikájára is hatással lehetnek. Ezt követően az ellenzéki erőforrásokat vizsgáljuk meg a Lázadó Franciaország és a baloldali szövetség (Nupes), a republikánusok (*Les républicains*, LR), il-

178 A szöveg írása során abból indulunk ki, hogy az olvasó a francia politikai rendszer alapvető kereteit, a nagy kortárs kérdéseket ismeri. Szükség esetén az alábbi kötetekből lehetséges a tájékozódás: Túrke András István (ed.) (2021): *A jelenkori Franciaország* I.-II. kötet, Budapest, L'Harmattan Kiadó

letve a Nemzeti Tömörülés esetében. Ők a jelenleg relevánsnak tekinthető ellenzéki tömbök, lévén a Nemzetgyűlésben jelen vannak, érdemi szervezeti beágyazottságról tanúbizonyságot téve. Az erőforrások elemzését minden esetben egy SWOT-mátrixban foglaljuk össze. Ezután pedig a lehetséges forgatókönyveket és azok egymáshoz viszonyított valószínűségeit igyekszünk megbecsülni, felhívva a figyelmet azokra az elemekre, nyitott kérdésekre, amelyekre az olvasónak a későbbiekben érdemes kiemelt figyelmet fordítania.

A kiindulási helyzet: hogy néz ki a startmező?

A 2022-es elnökválasztás és nemzetgyűlési választás nyomán három nagyobb tömb uralja a francia pártrendszert: az Emmanuel Macron-féle *En Marche* párt és szövetségesei; a Lázadó Franciaország (LFI) körül szerveződő baloldali összefogás, a Nupes (melynek részei a szocialisták és a zöldek is); valamint a Nemzeti Tömörülés (RN). A parlamenti választás biztosította továbbá az elnökválasztáson 5% alatt teljesítő republikánusok számára is a túlélést. 62 képviselőjükkel a Nemzetgyűlés kulcsfrakciójává váltak, hiszen ha a több pártból összeálló, összesen 269 szavazattal rendelkező Macron-tömb szavazatokat keres, akkor azt először a republikánusok között teheti meg. (Az abszolút többség 289 szavazattal érhető el az 577 fős Nemzetgyűlésben, ha minden mandátum betöltött, de jelenleg nem ez a helyzet, több körzetben is időközi választás zajlik.) E sorok írásakor – a nyugdíjreform bejelentése után – úgy tűnik, hogy a kormányoldal valóban a republikánusok szavazataiban bízik a javaslat elfogadásához, noha utóbbiak megosztottak.

Az alábbi táblázatban a 2002-es választások eredményeinek néhány fontos paraméterét mutatjuk be. A Nupes esetében az elnökválasztás első fordulójában az LFI eredményét vettük figyelembe. Tájékoztatásul zárójelben jeleztük a radikális baloldali, zöld és szocialista aggregált szavazatarányt. A nemzetgyűlési választás esetében a teljes baloldali szövetség arányait és mandátumait számoltuk össze.

	Elnökválasztás első fordulója	Nemzetgyűlési választás első fordulója	Frakció létszáma (2023. január 29-i állapot)
Adat forrása	Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer (2023a)	Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer (2023b)	Assemblée nationale (2023)
En Marche és szövetségesei	27,85 %	25,75%	269
La France insoumise (LFI) /Lázadó Franciaország + Nupes	21,95% (28,33%)	25,66%	147
Rassemblement national (RN) / Nemzeti Tömörülés	23,15%	18,68%	88
Les républicains (LR) / Republikánusok	4,78%	10,42%	62

A választási eredmények sosem a levegőben lógnak. Reflektálnak a korábbi stratégiai munkára, a kampány minőségére, másrészt pedig egy narratívába is szövik a pillanatot. Az *En Marche* részben elnöki hibák, másrészt kampányhibák miatt nem szerezte meg az abszolút többséget (pl. Macron alig kampányolt, és nagyon lassan nevezett ki új kormányt). A frissen létrehozott baloldali szövetség, a Nupes ugyan jól kampányolt, de nem tudott átlépni bizonyos hozott terheken, még úgy sem, hogy Jean-Luc Mélenchon éppen hogy lecsúszott az elnökválasztás második fordulójáról. A republikánusok rekordgyenge eredményt értek el az elnökválasztáson, és az előző ciklushoz képest romló, de az elnökválasztáshoz viszonyítva tisztességes eredményt hoztak a nemzetgyűlési voksolás alkalmával. A republikánusok mandátumszámban csak egy kicsivel szerepeltek rosszabbul, mint a Nemzeti Tömörülés, amely viszont megtizenegyszerezte a mandátumai számát az előző parlamenti választáshoz képest. Ez a párt folyamatosan javuló választási eredményeinek trendjébe illeszkedik, vagyis az RN minden más szereplőnél nagyobb alappal állíthatja, hogy emelkedő pályán van. Lehetne amellet érvelni, hogy meglepően jó szereplése miatt ez a baloldalra is igaz, csak hogy az elmúlt fél évben a baloldal az RN-nél jóval szétesettebb teljesítményt mutatott, így az emelkedés-narratíva nem épült ki a közbeszédben. Jelenleg a Nupes olyanfajta összefogás-vitában él, mint amelyet a magyar baloldalon évek óta megszokhattunk. Másrészt nemcsak a Nupes-t, hanem a magját adó radikális baloldali LFI-t is belső feszültségek terhelik.

A francia politikában viszonylag ritka a „most vasárnapi” mérés, különösen ennyire közel az előző választáshoz. De van a kezünkben megbízhatónak tekinthető adat, méghozzá az IFOP-közvélemény-kutatótól, 2022 novemberéből. Így van lehetőségünk, hogy rátekintsünk, hol állnak a számok mostanság. Az elnökválasztási versenyben (Ifop, 2022a) Emmanuel Macron hibahatár körül erősödne a tényleges áprilisi eredményéhez képest, Marine Le Pen viszont 8-9 ponttal jobban áll, mint élesben. A radikális baloldal jelöltje 4-5 ponttal áll rosszabbul, mint a tényleges eredménye. Ez tehát az elnökválasztás első fordulója. A másodikban hasonló tendenciákat látunk, a lényegét tekintve Le Pen erősödését: Emmanuel Macron csak 53-47-re nyerne Le Penel szemben. A nemzetgyűlési választási versenyben (Ifop, 2022b) a pártpreferenciák egy-két pontokat mozogtak, a Nemzeti Tömörülés itt is icipicit erősödött, ami a 2,5%-os hibahatár miatt semmiképpen sem túlértékelendő. Mindenesetre a nagy kép hasonlatos ahhoz, amit az urnák bontása után láttunk, illetve ami az elmúlt fél év mozgásaiból következik is. Vagyis az egyetlen igazi változás hat hónap alatt Marine Le Pen elnökválasztási támogatottságának a növekedése, ami viszont a pártjára nem ragadt át (az egyetlen pont az elnökválasztás, ahol a személyes kvalitások a győzteshez húzás jelensége miatt megbízhatóan átsugároznak az elnök pártjára, ahogy az 2022 óta kisebb-nagyobb mértékben történt is). Összességében tehát a jelen pillanatban ismert támogatottságok azt sugallják, hogy Marine Le Pen, Emmanuel Macron (a centrum jelöltje), illetve Jean-Luc Mélenchon továbbra is kiemelt játékosoknak várhatók.

Kormányoldali stratégia

Az ellenzéki stratégia egyik fő külső kerete a kormányoldal, tehát a macroni többség stratégiája. 2022–2027 között azonban a köztársasági elnök kevésbé hagyatkozhat már az intézményi erejére, mint korábban. Emmanuel Macronnak és pártjának ugyanis nincsen abszolút többsége a Nemzetgyűlésben, ezért a korábbiakhoz képest korlátozottak az erőforrásai. Kifejezetten kisebb hatalma van most a többségnek például a politikai környezet olyan nyílt alakítására, mint a választási rendszer egyes elemeinek változtatása. Ennek nemcsak történelmi hagyománya van Franciaországban (Soós, 2013). Az előző ciklusban is volt rá példa, amikor az európai parlamenti választási rendszert úgy alakították át, hogy az egész ország egy választókerület legyen, ami azzal járt, hogy a káderhiányos feltörekvő pártok, így az *En Marche* és a Nemzeti Tömörülés vizuálisan jobb eredményeket értek el, mint a helyileg beágyazott, de országosan gyengébben megjelenő pártok. Ebben a ciklusban ilyen változtatás csak másokkal pillanatnyi érdekszövetségben valósítható meg, mindazonáltal nem elképzelhetetlen. Már is felmerült például a párizsi önkormányzati választási rendszer megváltoztatása, a közvetett főpolgármester-választás közvetlenné alakítása (Quinault-Maupoil, 2022), ami a régi kormányzó pártoknak megint csak nem érdeke.

A macroni többség ezen túlmenően rendelkezik a politikai (és jórészt a parlamenti) napirend kontrolljának az eszközeivel is. A köztársasági elnöki és a kormánybejelentések prioritásos módon jelennek meg a médiában (például egy, a franciákhoz szóló elnöki üzenet magától értetődően kap főműsoridős televíziós beszédidőt). Minden ilyen kezdeményezés reaktív üzemmódba kényszeríti az ellenzékieket, akik mindazonáltal nem eszköztelenek az aprómunkában és a közösségi médiában sem, ha képesek egy stratégiát hosszú távon követni, és a napi feladataikat annak keretében elhelyezni.

Az elnöki többség azonban bizonyos stratégiai kényszerekkel is játszhat. Emmanuel Macron és pártja kényelmes helyzetben van, hiszen centrumpozíciót foglal el. A francia pártrendszer jelenlegi állapotát a Sartori-féle polarizált pluralizmus fogalom felhasználásával centrifugális logikájú, centripárttal rendelkező, polarizált sokpártrendszernek tekinthetjük (Knapp, 2022: 512; Enyedi – Körösi, 2004: 154–161), a magyar fül számára pedig érthetően centrális erőternek. Az irodalomból tudjuk, hogy a centrum-pólus radikalizálja a centrumtól jobbra és balra állókat, ezzel magának és szövetségeseinek tartja fenn a kormányképesség monopóliumát. Ugyanakkor a következő évek nagy francia kérdése, hogy minden szereplő ezt a játékot játssza-e, vagy „a szél” egyes pártjai igyekeznek a centrumot kibillenteni az elfoglalt helyéből. Esetleg a centrum látja-e értelmét, hogy valamelyik oldalhoz közeledjen? A ciklus egyik fontos ismeretlensége ez a kérdés. Különösen a Nemzeti Tömörülés fel- és kiemelése volt eddig macronista stratégia, hiszen az úgynevezett köztársasági front működése esetén egy RN-ellenfél második fordulás jelenléte kvázi garantálta a centrum-pólus győzelmét. Ugyanakkor az elemzések 2022 tapasztalatai kapcsán joggal mutatnak rá, hogy

a köztársasági front működése már korántsem olyan automatizmus, mint volt korábban (pl. Knapp, 2022). Egyébként a 2022-es elnök- és nemzetgyűlési választás óta eltelt rövid idő nem biztos, hogy egyértelmű jelzést ad számunkra, mi lesz az elnöki többség stratégiája ez ügyben. Miközben ugyanis Macronék retoriakailag gyakran helyezték el magukat úgy, mint a két radikalizmus közötti egyetlen megbízható erő, az elhatárolódásukat továbbra is erőteljesebben hangoztatták a Nemzeti Tömörülés kapcsán.

Mivel azonban a francia politikai rendszer perszonalizált, és a leginkább a személyiségre épülő elnökválasztás határozza meg a pártrendszer képét is, a Macron-pártnak hamarosan szembesülnie kell azzal a ténnyel, hogy 2027-ben bizonyos értelemben ugyanúgy a startmezőről indul, mint az ellenzéki pártok: a köztársasági elnök nem indulhat újra. Így a ma már *Renaissance* névre keresztelt *En Marche* is arra kényszerül, hogy új jelöltet találjon. Márpedig ambíciókban nincsen hiány (Édouard Philippe és François Bayrou, Macron elnök szövetségesei mellett Gérald Darmanin belügyminiszter, Bruno Le Maire gazdasági miniszter, de még akár Élisabeth Borne kormányfő jelöltsége is szóba kerülhet, és ezek még csak azok a személyek, akiknek a neve már most kering). Ráadásul a ma még nem ismert jelölt mozgásterét az határozza majd meg, hogy mi Emmanuel Macron személyes stratégiája. Ha a köztársasági elnök abban gondolkodik, hogy 2032-ben ismét megpróbálkozik (ezt nem tiltja számára az alkotmány),¹⁷⁹ akkor lehet az az érdeke, hogy a *Renaissance* jelöltje 2027-ben vereséget szenvedjen, lehetőleg egy olyan jelölttel szemben, aki ellen majd jól lehet mobilizálni 5 évvel később. Macron a saját pártja hivatalban lévő elnökével nehezebben harcolhatna meg a 2032-es jelöltségért, ha ilyen célja van. Igaz, ennek a személyes stratégiának előfeltétele, hogy a *Renaissance* Macron előre látható távozására ne széteséssel és a személyes ambíciók sokasodásával reagáljon (márpedig már most látva az önálló mozgásokat, egyáltalán nincs garancia arra, hogy ez nem így fog történni). A kormányoldal, a centrum egysége, vagy annak hiánya az ellenzéki stratégiák, a verseny egyenletének másik izgalmas ismeretlene.

179 Az alkotmány 2008-as módosítása (6. cikk) szerint két egymást követő ciklusnál többet nem lehet senki köztársasági elnök, azt ugyanakkor semmi nem tiltja, hogy egy volt köztársasági elnök később (esetünkben 2032-ben) újra elinduljon a korábbi tisztségéért. Erről még Emmanuel Macron szövetségesei is időnként viszonylagos nyíltsággal beszélnek (Lattier et al., 2022). Macron kapcsán az a találgatás is felmerült, hogy 2027 előtt esetleg lemondana, s arra hivatkozva, hogy nem töltött ki két teljes mandátumot, 2027-ben is részt vehetne a megmérettetésen. Ezt a vitatott és kisebbségi alkotmányértelmezést Jean-Jacques Urvoas volt igazságügyi miniszter nevéhez szokás kötni a nyilvánosságban. A találgatások kapcsán érdemes azt is figyelembe venni, hogy Emmanuel Macron helyzete kicsit más, mint a korábban visszatéréssel próbálkozó volt elnököké (Valéry Giscard d'Estaing, Nicolas Sarkozy). Utóbbiak ugyanis egy-egy veszített választás után próbáltak újabb Élysée-mandátumot szerezni, miközben Macron megnyerte az újraválasztását (vagyis nem választáson vert elnökként távozik majd hivatalából).

Ellenzéki erőforrások

Jean-Luc Mélenchon, a Lázadó Franciaország és a Nupes

Jelenleg a baloldal „erős embere” kétségkívül az egykori szocialista Jean-Luc Mélenchon, aki az elmúlt másfél évtizedben sikeresen épített egy új, radikális baloldali erőteret maga köré, miközben háromszor jelöltette magát az elnöki tisztségre. Mélenchon rendelkezik egy többé-kevésbé (egyre kevésbé) lojális párttal (*La France insoumise* – LFI, Lázadó Franciaország), illetve egy szélesebb koalícióval, a 2022-ben született Nupes-szel (*Nouvelle union populaire, écologique et sociale*, Új szociális és Ökológiai Népi Unió). Mélenchon személyét azonban több kritika is éri (pl. jogi ügyek az előző ciklusban). Kifejezetten megosztó, sőt, egyes szavazók számára taszító és ellen-mobilizáló politikai személyiségről van szó. Utóbbi természetesen a legtöbb elnökképes politikusról elmondható: komoly érzelmi hatást váltanak ki pró és kontra.

Mélenchon számára ugyanakkor speciálisan francia nehézség, hogy mozgásait egyre kevésbé védi az úgynevezett köztársasági front (a szokás, hogy a radikális jobboldallal szemben a szavazók arra szavaznak, aki talpon maradt). Ennek a bomlásnak a limitálására Mélenchon 2022-ben erőteljesen kampányolt az elnökválasztás két fordulója között (így csak első forduló szavazói 17%-a voksolt Le Penre (Barbarit, 2022)). Ez a kihívás különösen akkor erősödhet tovább, ha Marine Le Penék sikeresen folytatják a mérséklődési stratégiát, s ha az RN elnöke fenntartja azt az elképzelését, hogy a globalizációval elégedetlen népi rétegek koalícióját igyekeznek tovább építeni a maga számára.

Eközben akut probléma Mélenchon számára, hogy a saját legszűkebb bázisában is csökken a tekintélye (elsősorban az Adrien Quatennens-féle családon belüli erőszak-ügy miatt, ahol a szóban forgó képviselő részéről beismerő vallomás, majd jogerős ítélet is született, miközben Mélenchon – szembemenve mozgalma feminista alapállásával – kiállt protezsáltja mellett). Azonban magától értetődő személyi alternatíva jelenleg nem található az LFI-n belül. Létezik egy személyi kör, amely eddig lojális volt Mélenchonhoz, illetve akik többé-kevésbé lekötözöttek, hiszen neki köszönhetik a karrierjüket, de jelenleg ők inkább erőteljes második vonalnak tekinthetők, mintsem elnökségre alkalmas jelölteknek (*présidentiable*).

Miként Bruno Jeanbart közvélemény-kutató megjegyezte (Soós, 2022a), a francia baloldal leginkább akkor versenyképes, ha a mérsékelt baloldal – praktikusán a Szocialista Párt – képes megszervezni. Érthető a logika: a mérsékelt baloldal könnyebben tudja demonstrálni a kormányképességét, s megszólítani a centrumot. Jelenleg azonban a francia baloldal vezető ereje a radikális LFI. Ezt a dilemmát boncolgatja Raymond Kuhn is a baloldal 2022-es teljesítményét elemezve (Kuhn, 2022), ám ő a mérsékelt baloldal gyengeségét strukturális okokban látja, és (érezhető kétkedéssel ugyan, de) arra jut, hogy a baloldalnak mégiscsak akkor lehet esélye a ciklusban, ha a radikálisokon belül kiemelkedik egy általa Alexis Cipraszhoz hasonlított vezető (Kuhn, 2022: 474-475).

A Nupes, a szélesebb szövetség viszont recseg-ropog. A zöldek (EELV) új főtitkára, Marine

Tondelier például kifejezetten ellenzi, hogy a baloldal Nupes-formátumban menjen neki a 2024-es EP-választásnak, s a Szocialista Párt belső csatái is a Nupes körül forognak. Olivier Faure főtitkár 2023 januárjában csak úgy tudta megtartani a pozícióját, hogy bevette a pártvezetésbe Nupes-ellenes ellenfeleit, ami nem a vita feloldása, csak szőnyeg alá söprése felé mutat.

A Nupes SWOT-analízise		
	Belső elemek	Külső elemek
Pozitív	<ul style="list-style-type: none"> ● Van vezető és volt/van tekintélye. ● Szervezett párt. ● Felnevelt káderek ● Van felismerhető ideológiai tartalom, különösen az LFI-nél. 	<ul style="list-style-type: none"> ● A gazdasági nehézségek szavazókat tolhatnak balra. ● Macron reformjai lehetőséget adhatnak a tiltakozások megszervezésére, politikai otthon adására. ● A kormánytöbbség esetleges stratégiaváltása (jobbra tartása) növelheti a baloldal esélyeit.
Negatív	<ul style="list-style-type: none"> ● A vezető taszít is. ● Nincsen alternatívája. ● Belső viták ● Összefogás viták ● Kormányképesség hiánya (kivéve a szocialisták, akiket viszont a Hollande-korszak megütött ezen a téren) ● A program egy része taszító a megcélzott népi szavazórétegek számára (internacionalizmus, bevándorlás). ● Jean-Luc Mélenchon kiadta a kezéből a frakciót és részben a pártot. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Marine Le Pen is célozza a népi szavazórétegeket, azonban kevesebb inkoherenciával (aki globalizáció-ellenes, az nem feltétlenül bevándorlás-párti).

Miközben Jean-Luc Mélenchon a saját mozgalmán (de talán még a Nupes-en belül is) alternatíva nélkül áll jelenleg, a tekintélyét kihívások érik, a pártja belső egysége foszladozik, és a szélesebb baloldali összefogás sem konfliktusmentes. Ezeket a belső és szövetségi ügyeket turbulens környezetben kellene rendeznie: a radikális baloldali szavazók egy részére igényt tart a radikális jobboldal is, miközben az inflációs válság mellett a Macron-kormányzat éppen tálcán kínálja a lehetőséget a politikacsinálásra a nyugdíjreformmal nemcsak a szakszervezeteknek, hanem a baloldalnak és a radikális jobboldalnak egyaránt.

A republikánus mozgalom (LR) helyzete, erőforrásai, lehetőségei

Bár úgy tűnik, a republikánusok csatlakoztak a szocialistákhoz a lefelé tartó úton, 62 fős parlamenti frakciójukkal nem érdemes őket leírni, egy esélyük ugyanis még kétségkívül lehet. Ez az esély nem más, mint a Macron-tömb esetleges 2027-es szétesése, a széttartó személyi ambíciók kontrollálhatatlansága. A republikánusok ebben a forgatókönyvben számolhatnak azzal, hogy egykori szavazóik, akiket Emmanuel Macron az elmúlt években módszeresen elszipkázott, visszatérhetnek hozzájuk. A sajtóból úgy tudni, a megmérettetésre többen készülnek: Laurent Wauquiez áll egyelőre a legjobban e téren, mert bírja a pártvezetés, az új pártelnök, Éric Ciotti támogatását, de adott esetben előkerülhet még a 2017-ben vereséget szenvedett Xavier Bertrand neve, sőt, esetenként olvasni Cannes polgármesterének, David Lisnard-nak az ambícióiról is (ez azért is fontos, mert ők a republikánus hagyományok más és más árnyalatait képviselik, tehát a csatájuk nemcsak személyi, ideológiai is lehet).

Wauquiez az a jelölt, akit a leginkább kell most figyelni. Igyekszik magától értetődő jelöltnek beállítani magát, ugyanakkor nem biztos, hogy az. Nem olyan vitathatatlan tekintély, mint volt például Nicolas Sarkozy 2002 után (és nincs is a pártnak más ilyen tekintélyű elnökképes vezetője, bár kétségkívül az LR erős emberei jobban állnak a kompetenciakép terén, mint a radikális baloldal másodvonala, utóbbiak ugyanis nem voltak még kormányzásközelben). Nem kizárt tehát, hogy személyes és ideológiai viták is szegélyezik majd a republikánusok felkészülését. A környezet azonban kockázatos: a pártnak választási eredményei nyomán csökkenően vannak az erőforrásai, miközben továbbra is létezik egy értékelhető nagyságú és mélységű hálózata és beágyazottsága. Utóbbiakat 2026-ban értelem szerűen tovább szeretnék erősíteni a várható önkormányzati választások alkalmával.

Itt érdemes megjegyezni, hogy az LR az elmúlt években *de facto* szakított legnagyobb tekintélyével, a volt köztársasági elnök Nicolas Sarkozyval, aki időközben Emmanuel Macron támogatója lett, és nem volna ellenére egy formalizáltabb együttműködés sem az elnöki blokk és a republikánusok között. Ezzel természetesen egy intézményes tudás is kiesett a szervezetből. A Sarkozy-kérdés rámutat az LR legfontosabb stratégiai dilemmájára: a Macron-tömb balról, az RN és a *Reconquête* (Eric Zemmour kis pártja) pedig jobbról próbálja elszipkázni a szavazóit, eddig sikeresen. Az LR stratégiai problémája egy nagyobb jobboldali vitába is ágyazódik: egy átfogó jobboldali szövetségre van szükség a radikális jobboldaltól a republikánusokig bezárólag (ezt a Zemmour-párt és az LR egy része vallja), vagy pedig Marine Le Pen lehet képes arra, hogy az antiglobalizációs pólust megszervezve győzedelmeskedjen?

Ez két különböző logikájú stratégia. Az egyik a hagyományos bal-jobb séma újraaktiválásában gondolkodik, a másik pedig a 2017 óta domináns globalizációs törésvonal mentén képzelet el a francia politika országos logikáját (a törésvonal problémához lásd: Fourquet, 2018). Egyes szerzők sze-

rint Emmanuel Macron és Marine Le Pen közös érdeke, hogy ez a logika maradjon az elsődleges (Bourmaud – Sapin, 2021). Jelen sorok szerzője is úgy gondolja (Soós, 2022b), hogy a két főszereplő között érdekegyezés, sőt kimondatlan szövetség áll fenn e tekintetben, azaz egyfajta kartellben dolgoznak (és csak az egyes választások második fordulójában tényleges ellenfelei egymásnak).

Az LR SWOT-analízise		
	Belső elemek	Külső elemek
Pozitív	<ul style="list-style-type: none"> ● Vannak hitelesnek tekinthető elnöki ambíciókkal rendelkező politikusai. ● Létezik beágyazottság és hálózat. ● Létezik egyfajta kormányzati kultúra és emlékezet. 	<ul style="list-style-type: none"> ● A <i>Renaissance</i> szétesése lehetőséget adhat a republikánusoknak, hogy visszaszerezzék a Macronék felé migrált szavazókat.
Negatív	<ul style="list-style-type: none"> ● Az anyagi erőforrások csökkennek. ● Nincs a pártnak magától értetődő tekintélye. ● Az idő múlásával csökken a kormányzati kompetencia és a kompetenciakép erőssége is. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Több párt is igyekszik szétszedni a republikánusokat (az RN, a <i>Reconquête</i> és a <i>Renaissance</i>).

Bizonyos értelemben a republikánusok kiszolgáltatottak a többi szereplő stratégiai döntéseinek. Az LR számára nyilvánvalóan kedvező lenne a hagyományos, gazdasági alapú jobb-bal séma újbóli aktiválódása. A globalizációs sémában erőteljesen megtörik a párt a gazdasági nyitottság és a kulturális nyitottság problémái mentén (akik gazdasági nyitottságra, liberalizmusra vágnak, Macron környezetében megkapják, a bevándorlás és a szuverenitás miatt aggódók viszont otthonra lelhetnek akár a gazdaságilag jobboldalibb Eric Zemmour, akár a baloldalibb Marine Le Pen környékén). Ugyanakkor ez a stratégiai dilemma gyakorlatilag a párt egyetlen esélye is: ha a Macron-tömb 2027-re képtelennek bizonyul a Le Pannel való kartellezés folytatására (vagy elveszti ez irányú szándékát), akkor az LR profitálhat a bal-jobb törésvonal esetleges visszaerősödéséből. Az egyetlen kérdés az, hogy főszereplőként, vagy a *macronie* jobboldalának, egy onnan érkező jelöltnek a junior partnereként (pl. Édouard Philippe). Nyilvánvaló, hogy a profitálás lehetősége személyes karizma, egység és építkezés kérdése is, így az LR-en belüli mozgásoknak a következő években arra kell választ adniuk, hogy a mozgalom készre szervezi-e magát arra az esetre, ha a szerencse neki kedvezne.

A Nemzeti Tömörülés helyzete, erőforrásai, lehetőségei

A törésvonalak, a lehetséges választói koalíciók kérdése aktívan foglalkoztatja a francia politikát. A Marine Le Pennek is tanácsot adó elemző, Jérôme Sainte-Marie (2019), miközben üvegplafont lát Le Pen felett, egy népi és egy elitblokkot gondol el, a maga részéről inkább osztályalapon megközelítve a globális-lokális törésvonal kérdését. Sainte-Marie továbbá abból indul ki, hogy a két blokk (az elitek és a népi rétegek blokkja) úgy szerveződik, hogy az elsősorban az elitnek legyen kedvező, és ne tegye lehetővé a blokkok közötti kormányváltást. Ugyanakkor az erről szóló könyve megjelenése óta újabb bizonyítékokat látunk arra, hogy a Marine Le Pen győzelmi esélyeit fékező köztársasági front gyengül, a 2002-es 18% körüli szintről 2022-re 41%-ra nőtt azoknak az aránya, akik egy FN/RN-jelöltre szavaznak a második fordulóban (vagyis amikor nem szimpátiát kell már kifejezni, hanem konkrétan elnököt kell választani). A köztársasági front gyengülésére több elemzés is rámutat. A másfél évtizede folytatott Le Pen-féle ördögűzési stratégia – és az ügyesen meghúzott politikai határvonalak, mint például Jean-Marie Le Pen látványos kizárása az RN-ből – stabilan javuló választási eredményeket szállít a Nemzeti Tömörülés számára, s lehetővé teszi, hogy a hiányos beágyazottsága is erősödjön. Erre erős indikátor az egyéni választókerületekben zajló nemzetgyűlési választás, ahol az RN eddig szövetségesek hiányában mindig hátrányban volt az abszolút többségi és kétfordulós jelleg miatt.

Az RN ugyanakkor két kulcsproblémával továbbra is küzd. Az egyik a párt anyagi helyzete: eladósodottság, ezen belül is külföldi hitelek terhelik a büdzsét és bizonyos értelemben a párt tekinthetőségét is. Ezen némileg segített a 2022-es nemzetgyűlési választás, több forráshoz engedti ugyanis az RN-t a francia pártfinanszírozásnak mind a párt-, mind pedig frakció-vonalán. Arra számíthatunk tehát, hogy fegyelmezett gazdálkodás mellett az RN pénzügyi helyzete stabilizálódhat 2027-re. Ami nyitott kérdés, hogy a korábbi finanszírozási problémákhoz kötődő büntetőeljárások sorsa mi lesz: ezek némelyikében a pártelnök-elnökjelölt személyesen is érintett (nincs ezzel egyedül, például Bayrou és Mélenchon feje felett is ott ez a kard, s a Macron-kampányok egyes finanszírozási kérdései miatt is folynak nyomozások).

Marine Le Pen számára személyes probléma továbbá a kormányképességébe vetett hit hiánya (és az a percepció, hogy az RN nem lenne képes egy kormánynyi kompetens embert kiállítani). A kompetencia-problémák egyrészt a „soha nem kormányzott” állapotból jönnek, de erőteljesen hozzájárult az elnökjelölt katasztrofális 2017-es vitateljesítménye is a két forduló között. Marine Le Pen 2022-re hatékonyabban készült, és jobb teljesítményt is nyújtott, de ismét képtelen volt a közvélemény szemében megszorongatni Emmanuel Macront. Így számára személyesen továbbra is a kompetenciakép erősítése a legnagyobb kihívás.

Az RN SWOT-analízise		
	Belső elemek	Külső elemek
Pozitív	<ul style="list-style-type: none"> ● Lendület ● Hosszú távú stratégia létezése ● Szereposztás az új pártelnökkel (Jordan Bardella) 	<ul style="list-style-type: none"> ● Parlamenti lehetőség az építkezésre ● Növekvő anyagi források
Negatív	<ul style="list-style-type: none"> ● Gyenge, de javuló beágyazottság ● Kormányképességbe vetett hit hiánya 	<ul style="list-style-type: none"> ● A múlt miatt támadhatóság ● Eladósodottság ● Büntetőeljárások, a finanszírozási múlt ● Az elnöki többség esetleges stratégiaváltása

Marine Le Pen a többi tömbbel ellentétben kontrollálja a pártját, még úgy is, hogy az elnökséget átadta Jordan Bardellának, maga pedig a parlamenti képviselőcsoport vezetését vállalta. Ez három okból lehet racionális: egyrészt a kisebbségi kormányzás miatt a francia politika középpontja jelenleg a Nemzetgyűlés, így a tényleges döntések most ott, vagy részben ott születnek. Másrészt Le Pen frakcióvezetőként továbbra is jelentős források felett diszponál. Harmadrészt lehetősége van nemcsak egy kormányzásra alkalmas csapat kiépítésére, hanem személyes kompetenciái erősítésére is, miközben radar alatt készülhet. Utóbbi csökkentheti a személyétől való félelmet, tovább erodálva a köztársasági front egységét. Feltéve, hogy fegyelmezetten követi a kitalált utat, Le Pen számára a legnagyobb kockázat 2027-re nézve saját maga, a feje fölött lógó eljárásokkal karöltve, amelyek az álmoskönyv szerint általában nem segítik a győzelemre áhítózó kampányokat. Végül pedig érdemes visszatérni a korábban elmondottakhoz: a Nemzeti Tömörülés jelenlegi erejét az adja, hogy kartellezhet a centrummal. Ha a centrum felmondja ezt a kartellt, és például elkezd jobbra politizálni, s a baloldalt tekinti fő ellenfélnek, a Nemzeti Tömörülés stratégiája nehézségekbe ütközhet, hiszen megkérdőjeleződik a „fő ellenfél” státusza. Igaz, a baloldali szövetségen és az LFI-n belüli feszültségek még így is lehetővé tehetik, hogy Le Pen folytassa a radar alatti stratégiáját, de kényelmetlenebb körülmények között.

Következtetés

Az alábbi táblázatban az egyes pártok és jelöltek helyzetének főbb elemeit egységesítettük:

	Baloldali összefogás (Nupes)	Republikánusok (LR)	Nemzeti Tömörülés (RN)
Erős vagy közepesen erős kiinduló országos (elnöki) támogatottság	Igen	Nem	Igen
Társadalmi koalíció építésének elvi lehetősége (külső szereplő döntése nélkül)	Igen	Nem	Igen
Elnöki többség döntései befolyásolhatják a stratégiáját?	Igen	Igen	Igen
Ideológiai viták hiánya	Nem	Talán	Igen
Szervezeti erőforrások	Közepes (szakszervezetek, Párizs, vidék)	Közepes (vidéki beágyazottság)	Gyenge-erősödő
Lezárt pénzügyi botrányok	Nem	Igen	Nem
Magától értetődő jelölt	Talán	Nem	Igen
Egység	Nem	Kérdéses	Igen
Lendület-sztori	Nem	Nem	Igen
Kompetenciakép	Közepes	Közepes	Gyenge
Negatívumok kiküszöbölésén már most dolgozik?	Talán	Talán	Igen

A fentiekből az következik, hogy bár a fundamentumok terén sok hiányossággal küzd, az elnökválasztás személyessége, és az arra való tudatos készülés miatt a 2027-es stratvonalnál e pillanatban Le Pen és a Nemzeti Tömörülés van a legjobb helyzetben (hasonlót sugall: Knapp, 2022). Ám esetükben sem kockázatmentes az élet: a pénzügyek, a gyenge szervezettség, az „ügyek”, a centrum stratégiája mind nem várt nehézségeket okozhatnak a radikális jobboldalnak. Az ő narratívájuk azonban a lendület narratívája, amivel kétségkívül jobb helyzetben vannak, mint akár a Nupes, akár az LR. Az utóbbi erők ráadásul aligha büszkélkedhetnek akkora egységgel és olyan magától értetődő vezetővel, mint az RN, ami egy elnökválasztáson kulcskérdés. Mindazonáltal a baloldal még mindig szoros ellenfél lehet, ahogy 2022-ben is az volt, és erőteljesebb pozícióból várhatja 2027-et, mint az LR. A jelenlegi támogatottsági adatokból is ez olvasható ki. Az esetleges sikernek azonban feltétele, hogy a baloldal tudja helyreállítani kormányképességét, illetve elérni, hogy ne a radikálisok uralják a szövetséget (ez úgy is megoldható, ha a szervezeti erő a radikálisoké, de a jelölt nem).

Érdeemes azonban figyelembe venni, hogy mennyire a kormánypártok stratégiai mozgásától függ az összes ellenzéki erő lehetőségtere: az RN számára kedvező lenne, ha fennmaradhatna a kar-

tellezés a centrummal. Ha Sainte-Marie tézise igaz (azaz a köztársasági front értelmezhető a pártok szintjén), akkor abból a centrum határozott elmozdulása következne, hogy nehogyan túlerősítse a kartell az RN-t. Ez a stratégiai döntés nagyon utolsó perces lehet majd, annak függvényében, hogy a baloldal vissza tudja-e állítani a kormányképesség látszatát, s hogy mennyire hatékony az RN és Marine Le Pen parlamenti stratégiája. Ha viszont Sainte-Marie téved, és nem létezik jól szervezett elitblokk, vagy egyéni, illetve pártstratégiák érvényesülnek, akkor akár az az egyszerű kérdés is eldönthető a 2027-es elnökválasztás sorsát, hogy Emmanuel Macronnak mi a kedvezőbb: ha a saját pártja jelöltje győz, vagy ha valaki más, akit 2032-ben visszatérve ő maga győzhet le?

Bár jelenleg a francia politikában három blokk harcol egymással, miként arra Chabal és Behrent (2022) rámutat, a francia politika 2022-ben négyosztatú (neoliberalizmus – anti-neoliberalizmus; globalizmus – nacionalizmus). Ebből az is következik, hogy a szereplőknek a domináns konfliktusok kiemelésében, a törésvonalak megszervezésében bőven van játéktere. Chabal és Behrent egyenesen többfrontos és ezért kiszámíthatatlan háborúról beszél (Chabal – Behrent, 2022: 528). Ebben történetesen igazuk van, azonban hozzá kell tenni: a háború stratégiai legfontosabb lépéseit a centrum teheti meg az ellenfél kiválasztásán, illetve a törésvonalak erősítésén, vagy gyengítésén keresztül. A háborút végül azonban csak az nyerheti meg, aki ki tud állítani elnökképes hadvezért. A francia elnökválasztás az a játék, ahol a jó hadsereg nem elég, látványosan jó hadvezér is kell.

Felhasznált irodalom

- Assemblée nationale (2023): Effectif des groupes politiques, https://www2.assemblee-nationale.fr/instances/liste/groupes_politiques/effectif
- Barbarit, Simon (2022): Présidentielle : 42 % des électeurs de Jean-Luc Mélenchon se sont reportés sur Emmanuel Macron, in: *Public Sénat*, 2022. április 24., <https://www.publicsenat.fr/article/politique/presidentielle-42-des-electeurs-de-jean-luc-melenchon-se-sont-reportes-sur>
- Béglé, Jérôme et al. (2022): Marine Le Pen au JDD : « Je ne souhaite pas être Première ministre », in: *Le Journal du Dimanche*, 2022. november 12., <https://www.lejdd.fr/Politique/marine-le-pen-au-jdd-je-ne-souhaite-pas-etre-premiere-ministre-4147152>
- Bourmaud, François-Xavier – Charles Sapin (2021): *Macron-Le Pen: le tango des fossoyeurs*, L'Archipel
- Carriat, Julie – Sandrine Cassini (2023): A la Nupes, le chef Mélenchon fragilisé par sa propre base, in: *Le Monde*, 2023. január 22., https://www.lemonde.fr/politique/article/2023/01/22/a-la-nupes-le-chef-melenchon-attaque-sur-sa-base_6158878_823448.html
- Chabal, Emile – Michael C. Behrent (2022): Between neo-liberalism and the nation: France's political landscape in 2022, in: *Modern & Contemporary France*, 30:4, pp. 517-533., <https://doi.org/10.1080/09639489.2022.2134327>
- Comte, Antoine (2023): Les Républicains : pour Laurent Wauquiez, un parcours plus sinueux que prévu vers la présidentielle de 2027, in: *Francetvinfo.fr*, 2023. január 5., https://www.francetvinfo.fr/politique/les-republicains/laurent-wauquiez/les-republicains-pour-laurent-wauquiez-un-parcours-plus-sinueux-que-prevu-vers-la-presidentielle-de-2027_5556732.html
- Enyedi, Zsolt – Körösenyi András (2004): *Pártok és pártrendszerek* Osiris Kiadó, Budapest
- Fourquet, Jérôme (2018): *Le nouveau clivage*, Les éditions du Cerf
- Guillou, Clément – Jérémie Lamothe (2022): A l'Assemblée nationale, le RN se fond dans le paysage, in: *Le Monde*, 2022. január 8., https://www.lemonde.fr/m-le-mag/article/2023/01/08/a-l-assemblee-nationale-le-rn-se-fond-dans-le-paysage_6157027_4500055.html
- Ifop (2022a): L'intention de vote à l'élection présidentielle, six mois après le scrutin, in: Ifop.com, 2022. november 2., <https://www.ifop.com/publication/lintention-de-vote-a-lelection-presidentielle-six-mois-apres-le-scrutin/>
- Ifop (2022b): L'intention de vote aux prochaines élections législatives, in: Ifop.com, 2022. november 7., <https://www.ifop.com/publication/lintention-de-vote-aux-prochaines-elections-legislatives/>
- Knapp, Andrew (2022): France's party system in 2022, in: *Modern & Contemporary France*, 30:4, pp. 495-515., <https://doi.org/10.1080/09639489.2022.2134849>
- Kuhn, Raymond (2022): Wither the French left?, in: *Modern & Contemporary France*, 30:4, pp. 461-477., <https://doi.org/10.1080/09639489.2022.2137484>

- Lattier, Anthony – Pauline de Saint Remy – Jules Darmanin (2022): Macron could run for a third term in 2032, top ally suggests, in: *Politico*, 2022. október 14., <https://www.politico.eu/article/macron-could-run-third-term-2032-top-ally-suggests/>
- Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer (2023a): *Résultats de l'élection présidentielle 2022*, [https://mobile.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult_presidentielle-2022/\(path\)/presidentielle-2022/FE.html](https://mobile.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Presidentielles/elecresult_presidentielle-2022/(path)/presidentielle-2022/FE.html)
- Ministère de l'Intérieur et des Outre-mer (2023b): *Résultats des élections législatives 2022*, [https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult_legislatives-2022/\(path\)/legislatives-2022/FE.html](https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Legislatives/elecresult_legislatives-2022/(path)/legislatives-2022/FE.html)
- Quinault-Maupoil, Tristan (2022): Marlène Schiappa: «Je serai partie prenante de la prochaine campagne de 2026» à Paris, in: *Le Figaro*, 2022. november 13., <https://www.lefigaro.fr/politique/marlene-schiappa-je-serai-partie-prenante-de-la-prochaine-campagne-de-2026-a-paris-20221113>
- Sainte-Marie, Jérôme (2019): *Bloc contre bloc*, Les éditions du Cerf, Kindle edition
- Silver, Nate (2013): *The Signal and the Noise, The Art and Science of Prediction*, Penguin Books
- Soós, Eszter Petronella (2022a): Hová tűnt a francia köztársasági front?, in: *Neokohn*, 2022. június 29., <https://neokohn.hu/2022/06/29/hova-tunt-a-francia-koztarsasagi-front/>
- Soós, Eszter Petronella (2022b): Örökség és újítás: Emmanuel Macron, in: Körösenyi András – Gyulai Attila – Illés Gábor (eds.): *Vezérdemokráciák a világban*, Társadalomtudományi Kutatóközpont – Politikatudományi Intézet, Ad Librum Kiadó, pp. 113–135.
- Soós, Eszter Petronella (2013), Választójogi barkácsolások párizsiasan, in: *Élet és Irodalom*, LVII. évfolyam, 21. szám, 2013. május 24., <https://www.es.hu/cikk/2013-05-24/soos-eszter-petronella/valasztojogi-barkacsolasok-parizsiasan.html>
- Tetlock, Philip E. – Gardner, Dan (2015): *Superforecasting, The Art and Science of Prediction*, Random House Books, Kindle version
- Türke, András István (ed.) (2021): *A jelenkori Franciaország* (I. és II. kötet), Budapest, L'Harmattan Kiadó